

WELFARE OVCÍ A KOZ

Vyhláška č. 208/2004 Sb., § 4:

- **žebřiny na seno a žlaby na krmivo a krmné doplňky** musí být řešeny a umístěny tak, aby se zabránilo vzniku poranění nebo poškození očí a aby ovce nebo kozy nebyly ohroženy pádem žebřin nebo balíků krmiv,

- **napáječky** musí být řešeny a umístěny tak, aby se snížila na minimum možnost kontaminace výkaly nebo močí, riziko zmrznutí nebo rozlévání vody a předešlo se zranění; ošetřovatel je udržuje čisté a kontroluje nejméně jednou denně, při extrémních výkyvech počasí i častěji,

- zvláštní péče se musí věnovat **udržování nástrojů** používaných ke stříhání, označování zvířat a aplikaci antiparazitárních preparátů a vybavení na antiparazitární koupele ovcí v provozuschopném stavu. Ústí podavačů léků musí mít velikost odpovídající věku a plemeni ošetřovaných ovcí,

- pokud **chovatel nemá potřebné zkušenosti** ve všech otázkách chovu, mezi něž patří manipulace s ovce, asistence při porodech, dojení, stříhání, pokud se provádí, všechny prováděné metody koupelí a postřiků, úpravy paznehtů a ostatní jednoduché preventivní a léčebné zákroky podle pokynů veterinárního lékaře, musí si zajistit odbornou pomoc nebo dostupnost takového vybavení, které mu řešení běžných provozních problémů umožní,

- ovce a kozy lze jen **výjimečně chovat jednotlivě**, ve stájích musejí být plemenice ovcí a koz před porodem a plemenice ovcí a koz, které již rodily, ustájeny ve skupinových kotcích, pouze v období porodů a kojení mláďat mohou být ustájeny v individuálních kotcích; porody na pastvinách mohou probíhat jen u ovcí a koz, které jsou adaptovány na prostředí a místní podmínky,

- dospělé ovce plemen chovaných pro produkci vlny se minimálně jednou za rok **ostříhají**. Stříhací strojky musejí být pravidelně čištěny a dezinfikovány, aby byly v provozuschopném stavu, a jejich provedení musí být přiměřené velikosti a věku zvířat. Před a během stříhání se s ovce zachází opatrně, aby se předešlo zranění. Rány způsobené během stříhání musejí být okamžitě ošetřeny,

- ostříhané ovce se nevyhánějí mimo ustájovací prostory, pokud lze ve vztahu ke **klimatickým podmínkám** předpokládat, že ostříhání rouna bude mít škodlivý vliv na jejich zdravotní a kondiční stav,

- zvláštní pozornost se musí věnovat stavu **paznehtů**; mezi preventivní opatření patří úprava paznehtů prováděná v pravidelných intervalech, aby se omezilo šíření hniloby paznehtů a jiných infekcí. Ovce nesmí být vypouštěny na pastviny, na nichž hrozí vážné nebezpečí kontaminace. **Vchody a východy budov a výběhů** se udržují v dobrém stavu, bez překážek a upravené tak, aby nedocházelo ke zranění zvířat nebo poškozování rouna,

- **ohrazení** musí být řádně provedeno a udržováno, aby se předešlo úniku a riziku poranění ovcí nebo koz. Při použití drátěného pletiva musí být ohrazení často kontrolováno a udržováno v napjatém stavu, aby se do něj zejména rohaté ovce nebo rohaté kozy nezachytávaly. Elektrické ohradníky musí být řešeny a udržovány tak, aby elektrický impuls nebo dotek vyvolal jen okamžité zneklidnění ovce,

- ke střežení ovcí nebo koz lze používat **psy** pouze tehdy, jsou-li pro tento účel vycvičeni, a to po době pozvolného navykání,

- jsou-li ovce nebo kozy chovány venku v bezpečných extenzivních podmínkách a je-li příznivé počasí, provádí se zevrubná **kontrola zvířat a zařízení** pro chov zvířat nejméně jedenkrát týdně. Prohlídky se však musí provádět častěji, je-li pohoda ovcí nebo koz ohrožena, a to zejména v době porodů, po ostříhání nebo koupeli, v době zvýšeného nebezpečí napadení mouchami nebo predátory a po významných změnách v řízení chovu nebo jiných podmínkách,

- biologická **potřeba vody** je u ovcí a koz kryta každodenně buď tak, že je jim podávána voda v dostatečném množství a náležité kvalitě, nebo je jim podáváno krmivo s dostatečným obsahem vody. Možná je i kombinace obou způsobů. Pouze krmivo s dostatečným množstvím vody nelze podávat u ovcí a koz v laktaci.

Podlahová plocha ve stájích pro ovce a kozy:

podlahová plocha	hmotnost	druh či kategorie zvířat
0,15 m ²	na 10 kg ž. hm.	u bahnic nebo koz
0,15 m ²	na 10 kg ž. hm.	u jehňat nebo kůzlat
0,25 m ²	na 10 kg ž. hm.	u plemenných beranů nebo kozlů (skupinový kotec)
0,30 m ²	na 10 kg ž. hm.	u plemenných beranů nebo kozlů (ind. kotec)

CHOV A WELFARE OVCÍ

Technika chovu ovcí

- Nejkritičtějším obdobím pro jehňata je první měsíc – zvykají si na chovatelské podmínky a prostředí a stávají se nezávisly na matce. Po narození – **období mlezivové výživy, období mléčné a kombinované výživy**. Vysokobřezí bahnice chovány ve skupinách do 25 ks, co nejdříve po porodu převedeny do individuálního boxu (choul) - alespoň 1,5 m² rozloha (3-5 dnů je ideál). **Mlezivo** je prvním zdrojem výživy pro jehně do 4-7 dnů.

- **Období mléčné výživy** – mléko je do 10-14 dnů po narození základem výživy jehněte (od 2. týdne si už jehňata navykají na příjem pastvy, sena a jaderných krmiv. Toto období probíhá na pastvě nebo na hluboké podestýlce.
- **Období kombinované výživy** – začíná příjmem pastvy (vyvíjí se předžaludky a aktivuje se bachorová mikroflóra) – zhruba ve 3. týdnu věku. V 8.-9. týdnu je už činnost bachoru normální. Jehňata jsou s matkami nepřetržitě na pastvě s příjmem ad libitum mléka.

Odstav jehňat

- Velmi raný odstav (2-4 dny po narození, aplikace MKS),
- časný odstav (40-60 dnů, váha asi 20 kg a jehňata jsou nezávislá na matce), systém používán zejména u dojných plemen. Jehňata ustájena ve školkách na hluboké podestýlce. Školky vybaveny tzv. probíhačkami, které regulují přístup jehňat k matkám. Po mlezivovém období se jehňata pouští probíhačkami k matkám 4x za den (pobyt s matkami 1 hod). Postupně se pobyt u matek zkracuje – 40-60 dne jsou jehňata bez přístupu k matce. Zkrmování krmné směsi pro časný odstav.
- tradiční odstav (80-120 dnů) – vhodný pro pastevní odchov jehňat. Ž. hm. jehňat při tomto odstavu by měla být 22 kg.

Výkrm jehňat

- **mléčný výkrm** – ve střední Evropě u dojných plemen na bázi mateřského mléka a mléčných krmných směsí s doplňkovými krmivy – kvalitní seno a jádro. Jehňata vykrmována do 12-18 kg (8-10 týdnů staří). Provádí se na hluboké podestýlce v ovčíně.
- **intenzivní výkrm** – u nás dříve rozšířený způsob. Podstatou je výkrm ad libitum jádrovými směsmi a senem do 30-45 kg v 3-5 měsících věku. Výkrm probíhá ve skupinách po 50 ks podle pohlaví na hluboké podestýlce, v zahraničí i rošty.
- **polointenzivní výkrm** – aplikuje se formou oplůtkové pastvy s doplněním jadrnými krmivy. Doba výkrmu 4-7 měsíců (závislost na plemeni, kvalitě pastvy...)
- **pastevní výkrm** - nejrozšířenější způsob výkrmu u nás. Systém založen na společné pastvě jehňat s matkami s příjmem mléka ad libitum bez jádra. Doba výkrmu 3,5-5 měsíců. Nevýhodou je nadprodukce jehňat v období srpna a září – nižší tržní ceny, ale ekonomicky nejvýhodnější z hlediska nákladů na krmivo.

Odchov bahnic

- Ideální je **odchov na pastvině**, ale vzhledem k drsným podmínkám v horských a podhorských oblastech – jen od dubna až do konce října, listopadu. V zimě ustájení na hluboké podestýlce v ovčíně ve skupinách max. do 50 ks – ve skupině přibližně stejně staré bahnice. Výživa založená na pastvě a v 2. pol. březosti přídavek jaderných krmiv. Nezbytně nutné je doplňovat minerální látky ve formě lizu. V zimním období seno, sláma a šťavnatá krmiva – siláž, senáž, okopaniny. Alternativou může být i odchov v zimě na pastvě – třeba sem navázat.

Odchov plemenných beranů

- Jsou zpravidla celoročně chováni ve skupinách (3-6 ks) v ovčíně na hluboké podestýlce s výběhem.

Pastva ovcí

- Většinu pastvin představují přirozené pastevní areály. Pastvina by měla být **suchá, nezamokřená** (vlhké pastviny jsou zdrojem různých cizopasníků a nemocí). Eventuálně tato místa je potřeba ohradit. Pastviny by měly být bez křoví (vytrhávání vlny, nebezpečí poranění), neměly by být zamořeny cizopasníky, je nutné zde zabezpečit dostatečné napájení ovcí (1-3 l na bahnici), minerální lizy pokud možno na vyvýšeném místě. V případě celoroční pastvy musí se zbudovat zimoviště na vyvýšeném, suchém a před větrem chráněném místě, nezamrzající napáječky.

- **Oplocení** je budováno na bázi kůlů a hladkého drátu nebo uzlíkového pletiva. Na dočasné oplocení se využívají elektrické ohradníky.
- Nedílnou součástí pastevního areálu by měl být **úkryt** – přirozený i přístřešky z přírodních materiálů, pro příkrm různé typy jeslí v rámci zastřešeného přístřešku.
- Pro **manipulace s ovce**mi (vakcinace, koprologické vyšetření, vážení) je potřeba vybudovat manipulační zařízení.

Způsoby pastvy

- **Volná pastva** – v Alpách, Pyrenejích, Tatry – často selektivní vypásání některých rostlin, ovládání ovcí pomocí psů, je nutná přítomnost chovatele, ekonomicky náročný způsob, proto využití ojedinělé.

- **Rotační pastva** – jedná se zpravidla o tříhonový systém, kde hony jsou stabilně ohrazeny. Umožňuje využívání jednotlivých honů jednotlivými kategoriemi ovcí – oddělené hony pro bahnice, jehnice a polointenzivní výkrm jehňat nebo pro společnou pastvu skotu bez tržní produkce mléka a ovcí masných plemen. Podstatou je střídavé vypásání jednotlivých honů, při zabezpečení dostatečné produkce sena nebo senáže. Tento systém je náročný z hlediska vybudování trvalého oplocení.
- **Oplůtková pastva** – v našich chovech nejrozšířenější. Základem je intenzivní vypásání větších pastevních areálů, jež jsou jednotlivými oplůtky rozděleny na menší celky. Tento systém zamezuje selektivní vypásání a současně umožňuje zabezpečení dostatku sena.

- **Alternativní způsoby pastvy** – v našich chovech ojediněle. Např. v ovocných sadech, pastva po sklizni obilovin a okopanin, vypásání hrází rybníků

Ovčiny

- Využívány **staré avšak adaptované stáje** např. pro dojnice, odchovny mladého dobytka, kůlny, ale i nově zbudované objekty. U **nových farem** se doporučuje budovat jednoduché dřevěné stavby, které jsou finančně méně nákladné a nenarušují ráz krajiny. V případě farem zaměřených na mléčnou produkci jsou opodstatněné – navazuje zde technologická linka pro dojení, ošetření a zpracování mléka. Všechny stavby musí respektovat pohodu zvířat – dostatečně prostorné, světlé, teplé, vzdušné – ovčím škodí vysoká vlhkost, vysoký obsah čpavku, průvan a jiné zplodiny. Novostavby by měly být na závětrném místě, mimo mrazové, záplavové oblasti, nejlépe ve směru sever-jih.
- Před vchodem do ovčína umístěno **desinfekční brodidlo** (prevence i léčba nakažlivé hniloby paznechtů) – ideální rozměry 4-5 m délka a 0,5-0,6 m šířka a hloubka do 15 cm.

Vnitřní vybavení ovčína

- **Zařízení pro krmení** – většinou využití dávkované krmení aplikované krmným vozem, krmného vozíku atd. Počet krmných míst musí odpovídat počtu ovcí ve stáji. U intenzivního výkrmu by měl být vzhledem k větší četnosti krmení počet míst 2x-3x nižší. Objemná krmiva se zkrmují z jeslí (jednostranné nebo oboustranné).
- **Zařízení pro napájení** – dostatek pitné vody, používají se vědra, vaničky, napájecí žlaby a napáječky. 1 napáječka pro 10-40 ovcí v závislosti na kategorii. U napájecích žlabů 1 m žlabu na 40-50 ovcí.
- **Zařízení pro bahnění** – individuální boxy – klid pro zvířata, možnosti lepší individuální péče. Zdroj napájení a krmení.
- **Brodidlo, fixační kolébka** pro ošetření paznechtů, veterinární zákroky, stůl na třídění vlny...

Mikroklima stáje

- **Optimální teplota** – 8-10°C, při bahnění 10-14 °C, jehňata ne míň jak 8°C.
- **Vlhkost** – 60-80%, odchov jehňat do 75%, u stropu by neměla vlhkost překročit 85%.
- **Maximální koncentrace plynů** – CO₂ do 0,35%, H₂S do 0,001% a NH₃ do 0,0025%.
- **Proudění vzduchu** – v zimě by nemělo překročit 0,25 m/s.

CHOV A WELFARE KOZ

Způsoby chovu

- Formy chovu zahrnují intenzivní velkochovy s celoročním ustájením (200 a více zvířat) i menší pastevní chovy (30-70 ks), kde zvířata stráví na pastvě maximální dobu. Chov většinou v adaptovaných objektech zemědělských i nezemědělských. Většinou větší podíl ruční práce.
- **Chov dojných a srstnatých koz** má obdobné požadavky jako chov masných ovcí – zajištění zimního ustájení pro období porodů a stříže a volný přístup do pastevních areálů, které musí být náležitě vybaveny (úkryt, napájení...)

V chovu koz jsou 2 základní způsoby:

- **Celoročně ustájené chovy bez pastvy** se stálou krmnou dávkou na základě kukuřičné siláže a senáže) nebo modifikovaných krmných dávek podle ročního období – zelené krmení konzervované nebo suché. Aplikuje se zde časný odstav po 48 hod., umělá mléčná výživa a dokrm kůzlat do 12-15 kg hmotnosti nebo zařazení do chovu odděleně od matek. Kozy se dojí ve stabilní dojírně se zpracovnou mléka.

- **Pastevní chovy s dokrmem suchým a koncentrovaným krmivem** ve stáji. Kůzlata stráví s matkami 6-8 týdnů, odchovávají se na pastvě a dokrmují ve stáji do jatečné hmotnosti nebo zařazení do chovu. Kozy jsou většinou celodenně na pastvině, vyhánějí se po ranním dojení a přihánějí k odpolednímu dojení. Zvířata musí mít zajištěny na pastvině úkryt před deštěm a sluncem a zdroj vody. Dojení na pastvině se nepraktikuje – technicky náročné.

Typy ustájení

U nás přichází prakticky v úvahu pouze volné ustájení – odpovídá potřebám zvířat a zásadám welfare – aplikuje se ve variantách podle místních podmínek.

- Volné ustájení v individuálních boxech – u plemenných kozlů, koz s mláďaty po porodu.
 - Volné skupinové ustájení v kotcích – všechny kategorie. Velikost skupin se řídí fází produkčního cyklu – zapouštění, období porodu, laktace, použitými technologiemi – počet dojících míst v dojírně a prostorovými požadavky jednotlivých kategorií.
- Ustájení je nejvhodnější na hluboké podestýlce.

Podle vnitřního uspořádání stájí se rozlišují 2 typy – jednoprostorové a dvoupřstorové.

- **Jednopřstorové stáje** – nastýlají se celé, bez rozlišení míst na krmení a ležení. Poměr ustájovacích a krmných míst je obvykle vyhovující – tento způsob však vyžaduje dostatek stelivové slámy. Ke krmení se používají oboustranné jesle nebo závěsné žlaby. Napájení skupinovými napáječkami a napájecími žlaby.

- **Dvouprostorové stáje** – plocha rozčleněna na nestlaný prostor pro krmení a stlaný prostor pro ležení – menší spotřeba steliva, odpadá nutnost manipulace se zvířaty při nastýlání a krmení. Krmení se nastýlá do žlabů nebo krmný stůl, napájení napáječkami a napájecími žlaby.

Ustájení na rošttech – využívá se jen u některých kategorií. Není vhodný pro kůzlata po odstavu (nadměrně odvádí teplo) ani pro dojná zvířata (možnost poranění struků a zvýšené znečištění břišních partií).

- **Ustájení kozlů** – venkovní přístřešky. V pastevní sezóně tento typ vhodný i pro ostatní kategorie, lze tu umístit i dojírnu.

Indikatory welfare (AWIN)

Welfare principles	Welfare criteria	Welfare indicators
Good Feeding	Appropriate nutrition	Body Condition Score lamb mortality
	Absence of prolonged thirst	Water availability
Good Housing	Comfort around resting	Fleece cleanliness
	Thermal comfort	Panting Access to shade/shelter (outdoors only)
	Ease of movement	Stocking density (housed animals only)
		Hoof overgrowth (housed animals only)
Good Health	Absence of injuries	Body and head lesions Leg injuries
		Lameness Faecal soiling Mucosa colour Ocular discharge Mastitis and udder lesions (lactating ewes only) Respiratory quality Fleece quality
	Absence of disease	
	Absence of pain and pain induced by management procedures	Tail length
	Appropriate Behaviour	Expression of social behaviour
Expression of other behaviours		Stereotypy Excessive itching
Good human-animal relationship		Familiar human approach test_
Positive emotional state		Qualitative Behaviour Assessment